१४९

अर्चन् हैरण्यस्तूपः। सविता। त्रिष्टुप्

सविता यन्त्रैः पृथिवीमरम्णादस्कम्भने सविता द्यामदृंहत्।

अश्वमिवाधुक्षद्धुनिमन्तरिक्षमतूर्ते बद्धं सविता समुद्रम्॥ १०.१४९.०१

सविता- सूर्यः। आत्मसूर्य इत्याध्यात्मिके। यन्त्रैः- यमनसाधनैः। नियमैरित्याध्यात्मिके। पृथिवीम्- भूमिम्। उपासकशरीरमित्याध्यात्मिके। अरम्णात्- अरमयत्। अस्कम्भने- च्युतिरहिते। द्याम्- नभः। चित्तमित्याध्यात्मिके। अदृंहत्- अस्थापयत्। अतूर्ते- अत्वरमाणे मेघे। बद्धम्- निरुद्धम्। अन्तरिक्षम्- अन्तरिक्षस्थम्। धुनिम्- कम्पयितव्यं प्रेरितव्यम्। समुद्रम्- उदकसङ्घम्। आवरणबद्धमूलशक्तिधारामित्यध्यात्मिके। अश्वम्- तुरगम्। इव। अधुक्षत्- दोग्धि ॥१॥

यत्रा समुद्रः स्कभितो व्यौनदपां नपात्सविता तस्य वेद।

अतो भूरत आ उत्थितं रजोऽतो द्यावापृथिवी अप्रथेताम्॥ १०.१४९.०२

यत्र- यस्मिन् स्थाने। स्कभितः- निरुद्धा। समुद्रः- मूलशक्तिधारा। व्यौनत्- विसृष्टा स्वधारया क्लेदयति। तस्य- तत् स्थानम्। अपां नपात्- मूलशक्तिधाराजः। सविता- आत्मसूर्यः। वेद- जानाति। अतः- मूलशक्तिधारात आत्मनो वा। भूः- भूमिः। अतः- मूलशक्तिधारात आत्मनो वा। रजः- अन्तरिक्षम्। आ- आभिमुख्येन। उत्थितम्। अतः- मूलशक्तिधारात आत्मनो वा। द्यावापृथिवी- द्यावापृथिव्यौ। अप्रथेताम्- विस्तीर्णे अभवताम्॥२॥

पश्चेदमन्यदभवद्यजत्रममर्त्यस्य भुवनस्य भूना।

सुपर्णो अङ्ग सवितुर्गरुत्मान्पूर्वो जातः स उ अस्यानु धर्म॥ १०.१४९.०३

अमर्त्यस्य भुवनस्य- स्वर्गस्य। भूना- महिम्ना। अन्यत् यजत्रम्- यष्टव्यं सर्वम्। पश्चा- अनन्तरम्। अभूत्- अभवत्। सुपर्णः- शोभनपक्षः। गरुत्मान्- गरुडः। मुमुक्षामोक्षादिप्रतीकः।

सवितुः- आत्मसूर्यात्। पूर्वो जातः- प्रथमं जातः। आत्मसूर्यस्य प्रथमज इति भावः। सः- असौ सुपर्णः। अस्य- एतस्य सूर्यस्य। धर्म- स्वभावम्। अनु- अनुसृत्य वर्तते ॥३॥

गाव इव ग्रामं यूयुधिरिवाश्वान्वाश्रेव वत्सं सुमना दुहाना।
पतिरिव जायामभि नो न्येतु धर्ता दिवः सविता विश्ववारः॥ १०.१४९.०४

गावः- धेनवः। ग्रामम्। इव- यथा। युयुधिः- वीरः। अश्वान्- तुरगान्। इव- यथा। सुमना- प्रेमयुक्ता। दुहाना- क्षीरं दुहाना। वाश्रा- धेनुः। वत्सम्- शाबम्। इव- यथा। पतिः- भर्ता। इव- यथा। जायाम्- भार्याम्। तथा। दिवः- नभसः। धर्ता- धारकः। विश्ववारः- सर्ववरेण्यः। सविता- सूर्यः। नः- अस्मान्। अभि न्येतु- अभ्यागच्छतु ॥४॥

हिरण्यस्तूपः सवितर्यथा त्वाङ्गिरसो जुह्वे वाजे अस्मिन्।
एवा त्वार्चन्नवसे वन्दमानः सोमस्येवांशुं प्रति जागराहम्॥ १०.१४९.०५

सवितः- हे सूर्य। हिरण्यस्तूपः- दीप्तस्तम्भः। दीप्तैकाग्रतासम्पन्न इति भावः। आङ्गिरसः- अङ्गनशील उपासकः। अस्मिन्- एतस्मिन्। वाजे- यज्ञे। यथा। त्वा- भवन्तम्। जुह्वे- आह्वयत्। एव- तथा। त्वा- भवन्तम्। अवसे- मद्रक्षार्थम्। वन्दमानः- नमस्कुर्वन्। अर्चन्- स्तुवन्। सोमस्येवांशुम्- रसोन्मुखो यथाभवं तथा । अहम्। प्रति जागर- जागर्मि ॥५॥